

Három választás – három kormány

Parlamenti választások Magyarországon, 1990–1998

Az új Országgyűlés 1990. május 23-án szavazott Antall József (MDF) jobbközép irányzatú kormányzati programjáról, miután a rendszerváltozás után megrendezett első országgyűlési választások győztese, a Magyar Demokrata Fórum (MDF) a sikeres kormányzás érdekében megállapodást kötött a Szabad Demokraták Szövetségével (SZDSZ). „Magyarországon forradalom zajlott le, amely ha követel is még lemondást és türelmet, mégis mindnyájunk számára az emberi jogok teljes körű szabadságát hozza el, az egyéni és nemzeti méltóság helyreállítását, a tehetség és a jobbra törekvés kibontakozását dicséri, és véget vet

a kettős nyelv, a hazugság és az elhallgatott igazságok négy évtizedes országglásának – hangsúlyozta a miniszterelnöki programbeszéd. – A békés forradalomhoz belátásra volt szükség, a hatalom és az ellenzék együttes igyekezetére, a végletek elkerülésére.” A koalíciós kormány (MDF, FKGP és KDNP) négy alapelv szellemében kívánt működni: 1. szabadság; 2. népfel-ség; 3. szociális piacgazdaság; 4. euró-paiság, az európai integráció.

Az Antall-kormány működésének mérlege

Az Országgyűlés 1990–1994 között megteremtette a demokratikus jogállam in-

tézményrendszerének jogi alapjait. Fennállása idején 219 új törvényt, 213 törvénymódosítást, 354 országgyűlési határozatot fogadott el. Számos törvény született a piacgazdaságon, a magántulajdonon felépülő gazdasági rendszer működésének elősegítésére, köztük a koncesszióról, a számvitelről, az adózásról, a Magyar Nemzeti Bankról, a befektetési alapról, a szövetkezetekről, a munka törvénykönyvéről, a földről, a kárpótlásról több törvény is. Döntöttek a volt egyházi ingatlanok visszajuttatásáról, az állami tulajdon önkormányzati tulajdonba adásáról, a munkanélküliek ellátásáról, a közalkalmazottakról; megszületett az adatvédelmi törvény; szabályozták az állampolgárságot; elfogadták a nemzeti és etnikai kisebbségekről szóló törvényt, a bevándorlási, a honvédelmi, a rendőrségi és az új akadémiai törvényt. Az Országgyűlés betiltotta az önkényuralmi jelképek – horogkereszt, SS-jelvény, nyilaskereszt, sarló és kalapács, ötágú vörös csillag – terjesztését és nyilvános használatát. Új állami címert fogadtak el: a történelmi folytonosságot szimbolizáló koronás címert. A szomszédos országokkal való kapcsolatok javítása szempontjából pedig kiemelkedő jelentőségű volt az ukrán–magyar alapszerződés elfogadása.

A kormány és a parlament tevékenységét számos „külső” tényező is befolyásolta. Ilyen volt 1990 októberében az egész ország közlekedését megbénító *taxiblokád*, amelyhez a fuvarozók is csatlakoztak. A kormány az Országos Érdekegyeztető Tanács fórumát felhasználva kénytelen volt tárgyalásokba bocsátkozni, amelyek végül kompromisszumhoz vezettek. Az 1956-os forradalom leverését követő sztrájkok óta nem volt hasonló méretű országos tiltakozás. A blokád alatti ténykedése miatt éles kritikával illetett Horváth Balázs belügyminisztert Boross Péter váltotta. A *gazdasági program* végrehajtása körüli nézeteltérések miatt Rabár Ferenc pénzügyminisztert Kupa Mihály követte. A „Kupa-program” – a piacgazdaságra való átmenet következetes végrehajtása – csak részben valósulhatott meg, mivel a részét képező kárpótlási törvények vitái során súlyos nézeteltérések támadtak a koalíció és az ellenzék pártjai között, sőt nőtt a feszültség a koalíción belül is. Ennek az volt az oka,

Választási plakátok, 1990

hogy az MDF részleges kárpótlásos privatizációt szeretett volna, a Kisgazdapárt többsége pedig teljes reprivatizációt követelt. A koalíción, illetve az FKGP-n belüli ellentétek következtében a Kisgazdapárt 44 fős frakciója kettészakadt – a kormány mellett kitartó többségre és a párt vezetését követő ellenzékbe vonuló kisebbségre.

A *bős-nagymarosi erőmű* és vízlépcsőrendszer megépítésének hosszú ideje elhúzódó problémája szintén növelte a politikai feszültséget. A parlament még 1991 tavaszán határozott arról: kezdeményezi Csehszlovákiával az 1977-es szerződés közös megegyezéssel való felbontását, illetve megszüntetését. A csehszlovák fél azonban a bős-i erőmű egyoldalú felépítését határozta el, a Duna szlovák területre terelésével.

Az Antall-kormány vállalta a felelősséget a Kádár-rendszer utolsó évtizedében felelőtlenül felvett *hatalmas kölcsönök törlesztéséért*. Ezzel végzetesen rontotta az ország kilátásait a gyors gazdasági talpra állításra, de a magáét is a hosszú fennmaradásra. A kormány népszerűsége rohamosan csökkent, a győztes pártot pedig egyre inkább belső konfliktusok terhelték. Az MDF különböző ideológiai irányzatainak éleződő ellentéteit a pártelnöki és a miniszterelnöki posztot egyaránt betöltő Antall Józsefnek sem sikerült feloldania, a párt 1993 második felében elvesztette első szabadon választott képviselőinek 20%-át. Voltak, akik távoztak, másokat kizártak. Ez utóbbiak közül Csurka István 1993 nyarán Magyar Igazság és Élet Pártja (MIÉP) néven új pártot alapított, s 12 taggal létrehozta parlamenti frakcióját is.

1993. december 12-én hosszú betegség után elhunyt Antall József miniszterelnök. A végtisztesség megadásakor százezrek rótták le kegyeletüket ravatalánál, de ez a kormány munkájának megítélésén már nem változtatott – miképpen utóda, Boross Péter rövid, fél-éves miniszterelnöki tevékenysége sem.

Választások, 1994

A közvélemény-kutatások is jelezték: a magyar társadalom leváltja a kormányzó koalíciót, és az ellenzék valamelyik politikai formációját juttatja hatalomra. Az MDF kampányát igyekezett az

MSZP-re koncentrálni, a szocialistákat elszigetelni és lejáratni. Ebben elsősorban a Magyar Televízió járt az élen. A párt elnökének durva lejáratására irányuló műsorok a nézők többségében visszatetszést váltottak ki. Az alkalmazott módszereket azok is elutasították, akik egyébként nem kedvelték különösen sem az MSZP-t, sem Horn Gyulát. Az SZDSZ jól felépítette Kuncze Gábor nyilvánosságimázsát, és egy pragmatikus-liberális alternatíva felvázolásával kívül került a pártcsatározásokon. A kisgazdák dolgát megnehezítette, hogy a párt korábban kettészakadt, és más csoportjai is beléptek a választási küzdelmekbe (Kiegészítés Független Kisgazdapárt, Történelmi Kisgazdapárt). A parlamenten kívüli pártoknak – Munkáspárt, Agrárszövetség, Köztársaság Párt, Magyarországi Zöld Párt, Liberális Szövetség–Vállalkozók Pártja, MSZDP, a Pozsgay Imre vezette Nemzeti Demokrata Szövetség – szinte lehetetlen volt egyéni jelöltet állítani.

A választás második fordulója (május 29.) után az Országgyűlés összetétele a következőképpen alakult: MSZP 209, SZDSZ 70, MDF 37, FKGP 26, KDNP 22, Fidesz 20. A szocialisták főlényes győzelmet arattak, a kormányzó nemzeti-keresztény koalíció nagyarányú vereséget szenvedett.

Az új kormány megalakításával megbízott Horn Gyula többhetes tárgyalás után koalíciós megállapodást írt alá a választásokon második helyre került SZDSZ vezetésével. A szociál-liberális koalíció 72%-os többséggel kezdhette meg működését. A kormányprogram elkötelezte magát az 1989-ben elhatározott átalakulás végrehajtásának következetes folytatására, állást foglalt a magántulajdon túlsúlyán alapuló piacgazdaság, a szociálisan érzékeny állam, a parlamenti demokrácia tovább építése, a határon túli magyarság támogatása és az európai intézményekhez való csatlakozás mellett.

A Horn-kormány működése

Az ország legsúlyosabb problémája a *külső és belső eladósodás* volt. A kormányt megosztotta a válságkezelés kérdése. A követendő útról másként vélekedett az MSZP és az SZDSZ, illetve a miniszterelnök és Békesi László

penzügyminiszter. Horn Gyula több mint fél-éves belső hatalmi harc után 1995 tavaszán döntő lépésre szánta el magát: a kritikus állapotba került fizetési mérleget súlyos megszorításokkal fogja rendbe hozni. Két monetarista gazdaságpolitikus került kulcspozícióba: Bokros Lajos mint pénzügyminiszter és Surányi György mint a Magyar Nemzeti Bank elnöke.

Az 1995. március 12-én nyilvánosságra került „Bokros-csomag” megszorító intézkedéseivel a hazai gazdaságpolitikában évtizedes alapelveket vetettek el. 1952 óta nem került sor a belső fogyasztás és a reálbérek hasonló méretű csökkentésére (18%). A költségvetési kiadások visszafogásának mértéke is párját ritkító volt. Az import korlátozása és az export ösztönzése kizárólag pénzügypolitikai eszközökkel, ütemes leértékeléssel és a pénzkínálat szűkítésével történt. Megszűnt az a korábbi gyakorlat, hogy a gazdaságtalan tevékenységeket foglalkoztatási vagy ellátási szempontokra, illetve az exportra hivatkozva az állam finanszírozza. A társadalmi fogadtatás meglehetősen negatív volt. A közvélemény nagyrészt ekkor fogta fel, mit jelent a rendszerváltás a maga egészében, milyen az ország tényleges gazdasági helyzete. A privatizációban is radikális fordulat történt. A kormány a korábbi gyakorlattól eltérően úgy döntött, hogy a privatizációs bevételeket elsősorban a külső adósság törlesztésére használja fel, ugyanakkor a magánosítást olyan területekre is kiterjesztette (nagy elosztóhálózatok, bankrendszer), amelyek korábban tabunak számítottak. Az ellenzék számos esetben az Alkotmánybírósághoz fordult. Így 1995 nyaráról a taláros testület csaknem minden hónapban foglalkozott a gazdasági stabilizációt szolgáló törvényekkel, s esetenként néhány törvényi passzust megsemmisített.

Az új magyar külpolitika törekvéseinek egyik fontos eleme a térség országaival és különösen a szomszédos országokkal való együttműködés javítása volt. 1995. március 19-én Szlovákiával, 1996. szeptember 16-án pedig Romániával megkötötték az alapszerződést. Magyarország ismét kötelezettséget vállalt a trianoni határok tiszteletben tartására, a két szomszédos állam pedig az európai normáknak megfelelő kisebb-

ségi jogok biztosítására. A nem kis politikai viták után aláírt szerződések valójában csak részlegesen javították a Romániában élő magyarok helyzetét. Szlovákiában a korábbi helyzet nem változott, sőt 1997-től a magyarokkal szemben újabb nyelvi-kulturális megtorló intézkedéseket hoztak. A kormány külpolitikai törekvéseit a Nyugat azzal honorálta, hogy 1997-ben Magyarország meghívást kapott a NATO-ba, illetve az EU-s csatlakozási tárgyalásokra, majd felvették a legfejlettebb országokat tömörítő OECD szervezetbe. 1997 novemberében népszavazást tartottak. A szavazásra jogosult állampolgárok csaknem fele nyilvánított véleményt: 85%-uk a NATO-hoz való csatlakozásra voksolt.

A kormány belső munkájában állandósultak a koalíciós viták: „A kormányzást... végigkísérte, hogy miközben szabaddemokrata partnerünk fogal-körömmel védelmezte a miniszterei által irányított terület önállóságát, elutasítva még a bíráló jellegű észrevételeket is, jómaga minden másba bele-szólt – állapítja meg Horn Gyula visszaemlékezéseiben. – ... Sem a párt, sem a szélesebb közvélemény nem értette, hogy a kormányzás során miért kellett többször is meghátrálnom az SZDSZ akaratával szemben. A kérdés számomra minden egyes esetben végletes megfogalmazásban jelent meg, a koalíció vagy fennmarad, vagy feloszlik.” Az SZDSZ társadalmi befolyása a koalíciós viták nélkül is szűkülte a négy esztendő alatt. Sokan bírálták ugyanis a liberális párt irányítása alatt álló mi-

nisztériumok munkáját. A közbiztonság és az oktatás, a kultúra és a tudomány nehézségeit az értelmiség és a többi politikai párt (az MSZP is) kizárólag az SZDSZ számlájára írták.

Választások, 1998

A Fidesz 1997-es Ellenzéki nyilatkozatával a széles közvélemény előtt erősítette meg *nemzeti konzervatív arculatát*. Elnöke, Orbán Viktor mindenki számára világossá tette, hogy ebből a pozícióból akarja kihívni a baloldali-liberális koalíciót. 1997/98 fordulóján az ellenzéki erők közeledni kezdtek egymáshoz, az MDF és a Fidesz például közös jelöltek indításáról határozott. Az FKGP és a fiatal demokraták kapcsolatát egyre inkább a békés egymás mellett élés jellemezte. Az MSZP arra számított, hogy megismétli 1994-es győzelmét. Ezt fejezte ki Horn miniszterelnök magabiztos kijelentése: „Az MSZP-nek nincs ésszerű alternatívája.” A Fidesz viszont azt üzent, hogy van más alternatíva, van más választás. A „Több, mint kormányváltás, kevesebb, mint rendszerváltás” jelszó azt jelentette, hogy a párt a kormány leváltásán túl a polgári erők összefogását is célul tűzte ki.

A választási prognózisok jelezték, hogy a választók többsége ezúttal nem valami ellen fog szavazni, hanem döntésükben nagyobb szerepe lesz a racionális megfontolásoknak. A csendes kampány az ellenzéknek, elsősorban a Fidesznek jobban sikerült, mint az MSZP-nek. A fiatal demokraták a kampány során bizonyították, hogy két al-

ternatíva között lehet választani: 1. polgári, amelyet jobbközéppártként a Fidesz képvisel, vagy 2. szocialista, amelyet az MSZP. A küzdelem így egyre inkább kétpólusúvá vált. Váratlan színfolt volt az *egyházak aktivizálódása*. A Magyar Katolikus Püspöki Kar választási körlevelet bocsátott ki, felszólítva a választókat, hogy ne szavazzanak az esélytelen (5%-ot el nem érő) pártokra, a második fordulóban pedig a legesélyesebb ellenzéki jelöltet támogassák.

Az első fordulóban a nem hivatalos eredmény szerint a területi listás szavazás alapján a szocialisták nyertek (32,75%). A rendszerváltozás szabad választásainak során először fordult elő, hogy két megyében (Szabolcs-Szatmár-Beregben és Hajdú-Biharban) érvénytelen szavazás miatt meg kellett ismételni a területi listás szavazást. A forduló nagy vesztese az SZDSZ lett (8%), valamint az MDF (3,12%). A Fidesz az új magyar demokratikus választások harmadik legjobb eredményét produkálta, megháromszorozta előző alkalommal szerzett szavazatait.

A második forduló előtt a pártok szakítottak a „csendes kampánnyal”, és *felerősödött a civil szervezetek hangja* is. A magyar választások történetében először lezajlott a két esélyes párt elnöke, Horn Gyula és Orbán Viktor televíziós vitája közel ötmillió néző előtt. Orbán Viktor taktikája hasznosnak bizonyult, elérte, hogy a vita pártja programjáról folyjék, minek következtében a véleményüket megváltoztató szavazók közül többen pártoltak át a Fideszhez, mint az MSZP-hez. A választások kimenetelét végül az döntötte el, hogy a Fidesz és az FKGP megállapodást kötött, hogy az egyéni választókerületekben kölcsönösen visszalépnek egymás jelöltjei közül az esélyesebbek javára (a Fidesz 20, az FKGP 82 körzetben léptetett vissza). Ennek következtében az első fordulóban kialakult egyensúly az MSZP oldaláról a Fidesz javára billent át. Az egyéni és listás szavazatok alapján így a Fidesz 148, az MSZP 134, az FKGP 48, az SZDSZ 24, az MDF 17, a MIÉP 14 mandátumot kapott az új parlamentben.

IZSÁK LAJOS

A szerző frissen megjelent könyve: *Pártok és politikusok Magyarországon, 1944–1994*. Napvilág Kiadó, 2010. (A szerk.)

E számunk szerzői

DÖMÖTÖRFI TIBOR PHD, tud. főmts. (MTA TTI); **FARKAS ILDIKÓ** PhD, tud. mts. (MTA TTI); **FEJÉRDY ANDRÁS** tud. smts. (MTA TTI); **FODOR PÁL** a tört. tud. doktora, igazgatóhelyettes (MTA TTI); **HAJDU TIBOR** a tört. tud. doktora, tud. tanácsadó (MTA TTI); **HUBAI LÁSZLÓ** a tört. tud. kand. (PTI); **IZSÁK LAJOS** a tört. tud. doktora, egy. tanár (ELTE BTK); **KORDOS LÁSZLÓ** a földtudományok doktora, ig. (MÁFI); **PÖLÖSKEI FERENC** akadémikus, professor emeritus (ELTE BTK); **SÁGVÁRI GYÖRGY** a tört. tud. kand., főmuzeológus (HIM); **SIPOS PÉTER** a tört. tud. doktora, tud. tanácsadó (MTA TTI); **SOÓS ISTVÁN** a tört. tud. kand., tud. főmts. (MTA TTI); **SZ. BÍRÓ ZOLTÁN** tud. főmts. (MTA TTI)

Rövidítések: egy.: egyetemi, ELTE BTK: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar; HIM: Hadtörténeti Intézet és Múzeum, ig.: igazgató, kand.: kandidátus, MÁFI: Magyar Állami Földtani Intézet, MTA: Magyar Tudományos Akadémia, mts.: munkatárs, PTI: Politikatörténeti Intézet, tört. tud.: történelemtudomány, TTI: Történettudományi Intézet, tud.: tudományos